

<https://3dscanexpert.com/3d-printers/eco-friendly-3d-printing-sustainable-materials-and-practices-for-a-greener-future/>

2. Manuela Polewka, Franca Enz, Marie Jennißen, Emilia Wirth, Lilia Sabantina. Printing with Biomaterials – The New Sustainable Future of Textiles? *Engineering Proceedings*. 37(1). 2023. URL: <https://www.mdpi.com/2673-4591/37/1/59> DOI: <https://doi.org/10.3390/ECP2023-14734>

3. ARDUINO.UA. Переробка PET пляшок в пруток для 3d принтера. 2022. URL: <https://arduino.ua/art196-pererobka-pet-plyashok-v-prytok-dlya-3d-printera>

Власенко І. О.
*старша наукова співробітниця
Полтавського краєзнавчого музею
імені Василя Кричевського*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИМВОЛУ «ДЕРЕВО ЖИТТЯ» НА РУШНИКАХ, ЗІБРАНИХ КОСТЕМ МОЩЕНКОМ (З КОЛЕКЦІЇ ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО)

Музейні колекції – це найцінніші його надбання. Збірка рушників Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського містить більш ніж 750 одиниць [2, с. 519]. Її основи закладали відомі вчені-музейники: Іван Зарецький, Данило і Вадим Щербаківські, Кость Мощенко, який був першим завідувачем відділу етнографії. Художник-архітектор за освітою, Кость Васильович був професіоналом і добре розумів художню вартість творів майстрів народного мистецтва. В його багатогранній музейній діяльності збиральницька робота завжди займала першість. У звіті 1907 року зафіксовано, що «музей звернув основну увагу на придбання речей зникаючої місцевої старовини» [6, с. 3]. Того ж року, уже в першій своїй експедиції, він відвідав близько 20-ти населених

пунктів у Кобеляцькому, Прилуцькому, Гадяцькому, Лубенському, Золотоніському, Полтавському повітах [6, с. 3] і зібрав 368 музейних предметів. Це вироби з дерева (різьблені частини від возів та саней, колекція пряничних форм), вибійчані тканини, килими, з традиційним рослинним орнаментом, рушники, сорочки, козацькі пояси, вишиті підризники [6, с. 5]. К. Мощенко уклав розгорнуту програму формування етнографічних збірок. Так, упродовж 1910 – 1913 років він обстежив 11 повітів Полтавської губернії та зібрав понад 1,5 тисячі експонатів [1, с.38]. Збиральницька діяльність завідувача не припинялась і в роки Першої світової війни, і в період Жовтневого більшовицького заколоту аж до його звільнення з роботи як «антирадянського елемента» у 1924 році [5, с. 59].

До сьогодні у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського зберігаються експонати, зібрані Костем Васильовичем, що складають основу колекції етнографічного відділу. Серед них 73 одиниці вишитих рушників, датованих кінцем XVIII – початком XX ст.

Загалом, це речі з традиційним полтавським мотивом "дерева життя" в різних композиційних варіаціях. Символіка рушників зосередила в собі матеріальний і духовний зміст життя наших пращурів. Цей знаковий декоративно-утилітарний предмет є невід'ємною деталлю українського народного побуту. Його присутність простежується у святах календарної та родинної обрядовості, вагомих подіях життєдіяльності.

Вишите дерево є символом матері–природи, пов'язується з першопочатком усього, з родовим деревом, з пам'яттю предків (два дерева з переплетеними кронами позначало єднання двох родів на весільних рушниках (Тк 1787, рис. 1).

рис. 1. Весільний рушник

Цей орнамент відображає будову Всесвіту в уявленні наших пращурів (підземний світ — коріння, світ людей — стовбур з гілками, горішний світ (світ богів) — верхня сонце-квітка [4, с.60], минуле, теперішнє, майбутнє і народу, і кожної родини зокрема. Тісно пов'язаний цей рослинний мотив з давнім культом богині-рожаниці, яку зображували як жінку-породіллю, що є символом плодючості, родючості, добробуту [3, с. 21].

З часом антропоморфний образ втілювався у рослиноподібний. Узор "дерево життя" нагадує жіночу постать з піднятими руками-гілками, увінчаною головою-квіткою, іноді з трилисником-зародком всередині, який може бути початком стилізованого дерева (Тк 1752, рис. 2).

рис. 2.

рис 3.

рис. 4

Рушник «Дерево життя» (рис.2,3,4)

«Дерево життя» і рожаницю нагадує своїми обрисами ще одне перевтілення: двоголовий орел. Такий образ походить із родового суспільства, де шанували птаха-андрогіна з тризубим закінченням над головами – ознакою світла [7, с. 37]. Хоча це космотворче створіння у ХІХ – на початку ХХ ст. трансформувалось у коронованого двоголового орла з державою і скіпетром у лапах, стилізацію герба російської імперії, але не забувся і давній зміст символу. На деяких рушниках обриси орла утворюють основу стовбура, влітаючи у структуру дерева (Тк 1643, Тк 1768, рис. 3, 4).

«Світові дерева», вкриті корою з геометричними орнаментами, (Тк 1746, Тк 1809) або хрестоподібним стовбуром (Тк 1781, рис 5)

рис. 5.

рис.6.

рис. 7.

рис.8.

Рушник «Світлове дерево» (рис. 5,6,7,8)

зустрічаються на монастирських (чернецьких) рушниках [3, с. 174]. Часом на них у зображенні дерев проглядаються іконографічні сюжети. Скажімо, образ Богородиці «Знамення»: голова з німбом у сяйві – сонце-квітка, три зірки цноти на мафорії – три пташки вгорі, руки – підняті гілки, медальйон з Богонемовлям – коло з крапкою (зародок посередині стовбура) (Тк 1756, рис. 6);

«Успіння Богородиці»: символ ложа – горизонтальний ряд із трьох квітів, окреслений у формі людського силуету, апостоли – квіти по колу, образ Ісуса Христа з душею Діви Марії, що возноситься, – розлоге розквітле дерево, небо окреслене зірками – квітами, розкиданими по всьому полю рушника (Тк 1652, рис. 7).

На окремих зразках пишше «дерево життя» подібне до біблійного «Древа Іесеєвого» [3, с. 166], яке було основним мотивом у гаптуванні епитрахилей, важливого атрибуту священницького вбрання (Тк 1752, рис. 8).

В українського народу рушник – це символ щасливої дороги, щасливого життєвого шляху. Недарма батьки дарували його своїм дітям, коли хтось ішов із родини, на весілля. Тому поряд з традиційним тлумаченням від слова «рука», яке має чисто побутовий зміст («ручник», «утирач»), припускаємо, що іменникове поняття «рушник» є спорідненим з дієслівним «рушати». Руш – рух є стан, який спонукає до переміщення, до поруху, до дії. Таким чином, рушники – рушії, знамена нашого народу, рушії духовності, рушії нації. Вишитий рушник як символ цілісності, рівноваги і гармонії сприяє очищенню, духовному збагаченню, єднанню.

Список використаних джерел

1. Власенко І. Кость Мощенко і Полтавський краєзнавчий музей. *Полтавський краєзнавчий музей: Збірний наукових статей 2001 – 2003 рр.. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток*. Полтава: Дивосвіт, 2004. 432 с.
2. Галян Г. Вишиті вироби в збірці Полтавського краєзнавчого музею. *Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток*. Вип. VII. Полтава: Дивосвіт, 2012. Вип. VII. 664 с.
3. Китова С. Полотняний літопис України: семантика орнаменту українського рушника. Черкаси, 2003. 225 с.
4. Мельничук Ю. Семантика українських вишитих рушників. *Народне мистецтво*. 2005. № 1-2. С. 59 – 65.
5. Нестуля О. О. Маловідомі сторінки біографії пам'яткоохоронця К. В. Мощенка. *Полтавський краєзнавчий: сторінки історії та колекції*. Полтава, 1991. С. 57 – 71.
6. Отчет о Естественном-историческом музее Полтавского губернского земства за 1907 год. Полтава, 1908. 23 с.
7. Фисун О. Космонологія українських рушників. *Артанія*, 1998. № 4. С. 35-38.